

Som amen i synagogen

Andreas Simonsen: *Grundtanker i jødedommen*. Akademisk Forlag 1989. 183 sider.

Jødedommens fremtræden betegnede et vendepunkt i åndens verden. Den er først og fremmest en etisk funderet religion. Pagten i Sinai med de Ti bud gav jødedommen en særstilling blandt religionerne: den etiske monoteisme.

I Bibelen finder man imidlertid en række bestemmelser som naturligvis er helt tidsbundne. Det gælder almindelige samfundsforhold og retsopfattelse som f. eks. gengældelsesloven (øje for øje og tand for tand), som Talmud senere hen afviser. Det samme gælder dødsstraf, en del af ægteskabslovgivningen og ikke mindst læren om fædrenes misgerninger (5. Mos. 24,16).

En sådan perspektivering savner man hos Andreas Simonsen. Hans ærinde er til gengæld at sige noget om jødedommens grundtanker. Det må under alle omstændigheder blive et hasarderet foretagende. Simonsen var imidlertid ikke bange for at give sig i kast med det. Hidtil har man savnet en god introduktion til emnet på dansk. Den har vi ikke længere til gode. Det er lykkedes ham at gøre rede for den jødiske selvforståelse af de bærende ideer i religionen, bedst i bogens første del om Gudsforhold, svagest i anden del om næsteforhold.

Hver grundtanke er dokumenteret med et centralt skriftsted fra Torah eller Talmud, som gentages under forfatterens behandling og giver hvert afsnit en bestemt grundtone. I slutningen af

hvert kapitel sammenlignes grundtanken med kristendommens indstilling. Et relativt fyldigt noteapparat og et uundværligt sagregister afslutter bogen, som i øvrigt egner sig til undervisning.

Foruden taknemmelighedens kærlighed til Gud, som ifølge Talmud skal omsættes til næstekærlighed (elsk Gud i de mennesker, han har skabt), er ærefrygt (Guds ufattelige højhed) og ydmyghed (menneskets afgrundsdybe afmagt) to andre eksempler på grundtanker. Et andet grundlæggende træk går ud på, at mennesket er blevet begavet med skaberkraft og vilje, som gør det i stand til at vælge mellem godt og ondt, hvilket er en forudsætning for dets egen fuldbyrdelse. Dette afføder imidlertid en række spørgsmål. Kan der vitterlig være tale om viljesfrihed, når menneskets vilje intet formår uden at Gud bevinger den? Indebærer ydmygheden m.a.o. ikke determinisme (afvisning af forestillingen om viljesfrihed)? Er vor vilje i virkeligheden træl-bunden?

Et sådant teologisk problem har jødedommen ikke nogen løsning på. Simonsen erkender vanskeligheden, men affinder sig ikke med den. Han vover en løsning: Guds almagt fornægter ikke "menneskets dog-formåen". Ganske fikst, måske, men det gør det næppe klarere for læseren.

Jødedommen bringer heller ikke nogen klarhed over teodicé-problemet. I sin verdslige udgave er teodicéen spørgsmålet om der overhovedet er fornuft i historien, om historien er udstyret med forstand, om hvorvidt den enkeltes lidelser kan finde deres berettigelse i universets fornuftgrunde,

som historien hviler på. I sin religiøse version er teodicéen spørgsmålet om, hvorvidt den ulykkesramte kan finde trøst i den tanke, at Gud har benyttet hans lidelser i et eller andet formåls tjeneste i sin store plan. I jødedommen foreligger der for såvel teodicéen som viljesproblemet en himmelråbende uafklarethed. Derom er Det gamle Testamente nemlig tavst. At rejse spørgsmålet om Guds "holdning" til f. eks. Auschwitz indebærer for den troende jøde en svigten af ærefrygten og ydmygheden over for Herren, hvis veje som bekendt er uransagelige. Denne ærefrygt og ydmyghed forhindrer imidlertid ikke den samme troende jøde i at opfatte sig selv som Guds værdige *samtalepartner*. Begrundelsen for en sådan dialog er ifølge Simonsen den, at Gud skabte mennesket i sit billede. Trods afvisningen af isomorfi, der implicerer antropomorfisme, bliver gudbilledligheden næppe entydig. Begrundelsen for dialogen præsenteres ligeledes uformidlet. Det nærmeste forfatteren kommer en forklaring er, at "Gud skaber mennesket som et væsen han kan høres af og tale med - som sin partner, som den eneste skabning, der udstyres med et gudsforhold" (s. 83). Fromme mænd som Abraham og Job dristede sig til at kræve Gud til regnskab, da han skulle have svigtet den retfærdighed, der er hans eget krav til menneskene. Det fandt Vorherre som bekendt ikke formasteligt. Det gjaldt etikens fundament: retfærdighed/kærlighed. Abraham og Moses nøjedes ikke med at diskutere, de købslog med selvste Vorherre. Vi har her et sælsomt vidnesbyrd om den bemærkelsesværdige dialog i den sjakren

Abraham fører angående afstraffelsen af Sodoma. For at skåne byen fra ødelæggelse trods indbyggernes udsejler, henviser Abraham til, at der måske findes 50 retfærdige i byen. "Vil du da virkelig udrydde dem og ikke tilgive stedet for de halvtredsindstyve retfærdiges skyld? Skulle den, der dømmes hele jorden, ikke selv øve ret?" Hvor efter Gud lover tilgivelse, hvis byen kan mønstre 50 retfærdige. Efter at Abraham har opnået det, vover han sig videre: "Se, jeg har dristet mig til at tale til min Herre, skønt jeg kun er støv og aske. Måske mangler der fem i de halvtredsindstyve retfærdige - vil du da ødelægge hele byen for fems skyld?" Og sådan lykkedes det gradvis Abraham at nå frem til, at Herren ville skåne Sodoma, hvis der blot fandtes ti retfærdige. Med samme frimodighed anråber Moses og Aron Vorherre med ordene: "Vil du vredes på hele menigheden, fordi én enkelt mand synder?" Den nidkære, gammeltestamentlige JHVH er trods alt til at tale med.

De fire bogstaver (JHVH) opfattes af jøder så hellige, at "navnet" ikke må udtales. Her kommer ærefrygten egentlig til sin ret. Jøderne siger hverken Jahve, Jehova eller JHVH (på hebraisk skrev man oprindeligt kun ordenes konsonanter). Da Moses beder Gud om at sige sit navn, svarer Herren: "Jeg er den jeg er... Således skal du sige til Israellitterne: JEG ER har sendt mig til eder." Bogstaverne JHVH svarer på hebraisk til verbalformen at være. Når man ønsker at benævne den navnløse Gud, bruger man derfor omskrivninger som Adonai eller Elohim svarende til Herren, Vorherre.

Et andet "ejendommeligt" træk ved

jødedommen er at Guds eksistens sjældent rejses som et problem. Pagten i Sinai, som fordrer *lydighed* over for morallbudene, er uløseligt forbundet med tillid mod Herren, der førte det jødiske folk ud af Ægypten, af trællehuset, og skænkede dem et fribårent liv. Et fundamentalt begreb som *æmuna* betyder såvel tro som tillid, såvel *we believe in God* som *in God we trust*.

Alt det og meget mere fremstilles af Simonsen, der således kommer pænt rundt om de væsentlige grundtanker i jødedommen. Hvad der imidlertid gør bogen besværlig at komme overens med, er forfatterens anstrengende forsøg på at nivellere forskellen mellem jødedommen og kristendommen. I mindst tre afgørende tilfælde bærer jødedommen stærkt præg af Simonsens egen ønsketænkning. Et eksempel. I jødedommen fødes man som bekendt skyldfri. Arvesynden er komplet fremmed for den jødiske tanke. "Så betydningsfuld denne forskel end er, indrømmer Simonsen, må man ikke overvurdere den... for trods sin benægtelse af en arvesynd rummer jødedommen en meget dyb forståelse af menneskets syndighed og behov for tilgivelse."

Endnu mere graverende bliver det, når forfatteren behandler noget så afgørende som monoteisme og Messias-opfattelse. Efter at have fremhævet, at der ganske vist foreligger et afgørende skel mellem det jødiske og det kristne syn, tilføjer han: "Men er det nu også helt så skarpt, som det ser ud til, og som begge parter almindeligvis mener? Kan der ikke spores en berøring mellem det jødiske taknem-

meligheds- og tillidsforhold til Gud som den kærlige fader og den kristne tro på en formidlerskikkelse, der på den ene side ved sin menneskenatur virkelig af os mennesker kan fattes som en kærlig instans, men på den anden side ved sin guddommelige natur er "søn af" - dvs. på uudgrundelig måde identisk med Herren, den i sin højhed for mennesket utilgængelige (jf. Joh. 10,30 "Jeg og Faderen er eet") (s. 28).

Efter al den kærlige snak har man selvfølgelig mest lyst til at glatte forskellen ud. Sagen er imidlertid ikke så ligetil, og man må desværre skuffe Simonsen. Denne "Jeg og Faderen er eet" er umulig, afsindig, vanvittig, set fra et jødisk ortodoks synspunkt. Der gives kun to måder at forholde sig til Jesus på. Enten at tro på ham eller forarges (Kierkegaard). Jøderne valgte som bekendt at blive foragede. Der var grund dertil. Den kristne Gud vil altid være et skandaløst mysterium, et paradoks for vor forstand, da han på én gang skal være Gud og menneske. Ikke jævnbyrdig med Vorherre og dog ét med Ham. Troen på at Kristus skal være selveste Vorherre (det evige) og et menneske (det timelige) hviler således på en logisk modsigelse. Da troen imidlertid er forankret i metafysik, i noget, der befinder sig hinsides fysikkens og logikkens lovmæssigheder, kan man godt tro, at et menneske i kød og blod genopstod efter at have været død og begravet. Kristendommen skal ikke underkastes logikkens tvangløse tvang, og i Jesu tilfælde udelukker det evige og det timelige ikke hinanden. Kristendommen skal med andre ord ikke stå fornuften til regnskab.

Det religiøse mellemværende mellem

jødedommen og kristendommen bunder først og fremmest i opfattelsen af monoteismen. Jødernes strenge syn på monoteismen levner ingen plads til en anden guddom. Hvis JHVH er den ene og den eneste, så er der ikke plads til endnu en guddom, ikke engang i Jesu skikkelse. Det forbyder det første bud: du må ikke have andre guder end mig. Hvis Kristus på den anden side skulle være Gud, så kan Vorherre ikke være den eneste, hvilket medfører flerguderi. Selve konstruktionen én i tre, eller tre "personer" i en substans, strider mod det første bud.

Det uhørte er nok, at Jesus laver om på den pagt, der blev indgået i Sinai, og som ikke kender noget til en enbåren søn. Enhver tale om Sønnen/sønnen eller lidende tjener *som værende selveste Vorherre* måtte selvfølgelig gå jøderne til marv og ben. Det allervigtigste er Pagten, hvis første bud lyder: du må ikke have andre guder end mig. Det ser ud til, at dette bud ikke tåler nogen undtagelse, så sandt som amen i synagogen. Jøderne accepterede buddet og nægtede at tolke det i retning af, at det med tiden skulle betyde, at ét kan kløves til tre. Dogmet om treenigheden er kort sagt uforeneligt med det guddommelige væsens enhed. Dér har vi skismaet i en nøddeskal.

Den kristne Gud som skandaløst mysterium er en opfattelse, som deles af mange kristne, ikke mindst af Søren Kierkegaard, der ikke alene funderede sin tro på det absurde (*credo quia absurdum*) og på det tåbelige (*credo quia ineptum*) som Tertullian gjorde, men på en interessant *variant* af begge, på paradokset/forargelsen

(skandalon), hvis sammenhæng må fastholdes hvis kristendommen ikke skal forvanskes. For Kierkegaard var forargelsen netop det svælgende dyb over hvilket kun troen kan række. Trods denne genistreg helmede han ikke før han fik *indøvet Christendommen i Christenheden*.

Emile Danino